

ภาคผนวก

แง่คิดเกี่ยวกับนวัตกรรมการศึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.เป็รื่อง กุมท

ความนำ

ในระยะเวลาสองทศวรรษที่ผ่านมา วงการศึกษาของไทยได้เคลื่อนไหวและพยายามนำความคิดและวิธีการใหม่ ๆ หรือนวัตกรรมการศึกษามาใช้เพื่อพัฒนาไปสู่ผลทางการศึกษาที่ดีขึ้น ในบรรดาหลายความคิด และหลายวิธีการเหล่านั้น ในเชิงปฏิบัติอาจยังเป็นที่สับสน และเป็นที่น่าสงสัยในแง่ต่าง ๆ อยู่หลายอย่าง เป็นต้นว่า ในขณะนี้ มีนวัตกรรมการศึกษาใดบ้างที่เป็นที่ยอมรับ และนำไปใช้กันอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง ส่วนมากระดับการยอมรับนวัตกรมยังอยู่ในระดับใด เพราะเหตุใคนวัตกรรมการศึกษาบางประเภทจึงเป็นที่ยอมรับกันอย่างมั่นคง บางประเภทล้มลุกคลุกคลาน บางประเภทปรากฏเป็นที่ยอมรับกันพักเดียวก็เลิกไป ตลอดจนนวัตกรรมการศึกษาเหล่านั้นมาจากไหน หรือเกิดขึ้นได้อย่างไร ดังนั้นผู้เขียนจึงขอถือโอกาสนี้อภิปรายแง่คิดเกี่ยวกับนวัตกรรมการศึกษาเป็นค่าน ๆ ไปดังต่อไปนี้

1. การยอมรับและระดับการยอมรับนวัตกรรมการศึกษา

นับตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ.2519 เป็นต้นมาได้มีการสำรวจวิจัยประเภทของนวัตกรรมการศึกษาในประเทศไทยหลายครั้งและหลายระดับการศึกษา รวมทั้งที่ปรากฏเป็นรายงานของสถาบันการศึกษา บางแห่งในการนำนวัตกรมมาทดลองใช้ในสถาบันของตน ปรากฏว่ามีการใช้นวัตกรรมการศึกษากันอยู่หลายประเภท ทั้งแต่การจัดหลักสูตรแบบบูรณาการ การสอนเป็นคณะ การใช้ศูนย์การเรียน การสอนแบบสืบสวนสอบสวน การสอนแบบจุลภาค บทเรียนโปรแกรม ชุดการเรียนไปจนถึงการสอนระบบทางไกล ในบรรดานวัตกรรมการศึกษาเหล่านั้น บางประเภทบางแห่งก็นำมาใช้จนเป็นธรรมดาไปแล้ว บางแห่งก็เลิกใช้ หรือไม่ก็ยังคงอยู่ในขั้นทดลองและทัศนใจ บางแห่งก็ต้องการนำมาใช้จริงและแน่นอน

ส่วนจะทำได้เพียงใดนั้น เป็นอีกเรื่องหนึ่ง

สิ่งที่น่าสนใจพิจารณาอีกคือ การยอมรับนวัตกรรมการศึกษานี้ มีอันดับของการยอมรับด้วย นวัตกรรมบางประเภทในสถานศึกษาหรือหน่วยงานการศึกษา บางแห่งหรือบุคคล หรือกลุ่มบุคคลบางส่วน อาจเพียงยอมรับในระดับต้นๆ สนใจ หรือรู้เรื่อง ในบางแห่ง บางส่วนของบุคคล หรือกลุ่มบุคคล อาจยอมรับในระดับ การเรียนรู้, ศึกษา แล้วทดลองปฏิบัติ บางแห่ง บางส่วน อาจไปถึงขั้นของการ นำมาปฏิบัติและขยายขอบข่ายของการใช้นวัตกรรมนั้นให้กว้างขวางออกไปมากขึ้น ทุกที่ ทั้งนี้ในการศึกษาเกี่ยวกับนวัตกรรมการศึกษาที่มีอยู่ในประเทศไทยใน โอกาสต่อไป น่าจะได้พิจารณาไม่เพียงแต่ประเภทของนวัตกรรม และระดับของ การศึกษาเท่านั้น น่าจะได้พิจารณา ตัวแปรทางด้านระดับ ของการยอมรับนวัตกรรมการศึกษานั้น ๆ ด้วย

2. องค์ประกอบในการยอมรับนวัตกรรมการศึกษา

ตามที่กล่าวมาแล้วในความนำว่า นวัตกรรมการศึกษาบางประเภท ในสถาบันและหน่วยงานการศึกษาบางแห่ง และโดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลบางส่วน มีการยอมรับในระดับของการนำไปใช้อย่างมั่นคง แต่ในบางแห่งและโดยบุคคล และกลุ่มบุคคลบางส่วนนวัตกรรมการศึกษานั้นกลับได้รับการปฏิเสธ หรือไม่ก็มี อุปสรรค ไม่อาจดำเนินไปได้อย่างราบรื่น บางประเภท บางแห่ง และโดยบุคคล บางส่วน ยอมรับกันเพียงระยะสั้น ๆ แล้วก็ล้มเลิกไป จึงน่าจะได้ศึกษากันให้เห็น ประจักษ์ว่า การยอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรมการศึกษาเกิดจากองค์ประกอบอะไร ความความเป็นจริง การศึกษาท่านองนี้ จำเป็นที่จะต้องเอาหลักวิชาเข้ามาจับ ก่อน โดยศึกษาตัวแปรที่จะมีผลต่อการยอมรับ หรือไม่ยอมรับนวัตกรรมการศึกษา โดยทั่วไปก่อน เป็นต้นว่า

- การสนองต่อจุดมุ่งหมายในการพัฒนาและการแก้ปัญหาการศึกษา และการเรียนการสอน

- ตัวแปรเกี่ยวกับ 4-ท

- ความก้าวหน้าและพัฒนาการทางวิชาการและเทคโนโลยี
- สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม
- ความยุ่งยากของนวัตกรรมการศึกษานั้นเอง
- การสนับสนุนของฝ่ายบริหาร
- เจตคติของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง
- ความสามารถและความตั้งใจของผู้เกี่ยวข้องกับการนำไปใช้ และอื่น ๆ

เมื่อทั้งตัวแปรอะไรก็สุดแล้วแต่จะเห็นเหมาะสมแล้วก็สามารถที่จะนำไปศึกษาในเชิงของ กรณีศึกษา หรือ การสำรวจ ในระดับกว้างเพื่อให้ได้ภาพในเรื่องนี้โดยรวมชัดขึ้น

ผลของการทำเช่นนี้ จะทำให้ไม่เพียงแต่เราจะเห็นภาพของตัวแปรที่ส่งผลกระทบต่อยอมรับนวัตกรรมการศึกษาได้ชัดเจนขึ้นเท่านั้น ยังสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมการยอมรับในระดับสูง และทำให้เป็นจริงขึ้นมาได้ในอนาคต

3. การเกิด การเผยแพร่ และการยอมรับนวัตกรรมการศึกษา

ในบางเวลา เราเคยหยุดและคิดกันบ้างหรือไม่ว่า ความคิด และการกระทำใหม่ ๆ ทางการศึกษาบางอย่างนั้น หรือที่ใช้ หรือทดลองใช้อยู่นั้นมาจากไหน มาได้อย่างไร และทำไมจึงนำเอามาใช้ หรือนำมาทดลองใช้กันขึ้น

แน่นอน นวัตกรรมการศึกษาแต่ละอย่างจะต้องมีที่มา รวมทั้งมีขั้นตอนของการเผยแพร่ออกไป และได้รับการยอมรับขึ้นในที่สุด

สิ่งที่น่าจับตามอง หรือให้ความสนใจเกี่ยวกับเรื่องนี้ ก็คือ กลุ่มบุคคล 3 ฝ่าย อันได้แก่ นวกร ผู้บริหาร และผู้ปฏิบัติ

นวกร นวกรอาจหมายถึงรวมถึงบุคคลที่ประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือและวิธีการใหม่ ๆ ทางการศึกษาขึ้นเอง ซึ่งมักเป็นนักเทคโนโลยีการศึกษา เมื่อคิดขึ้นได้แล้วก็ทดลองและพัฒนาให้มีคุณภาพ และประสิทธิภาพดีขึ้น หรือได้มาตรฐานแล้วก็เผยแพร่ออกไป เช่น คิววีซีจัดห้องเรียน แบบศูนย์การเรียนรู้

คิควิธีสอนจริยธรรมแบบเบญจฉันทน์ เป็นกัน หรือหมายถึงหน่วยงาน เช่น โครงการส่งเสริมสมรรถภาพการสอน (RIT) และสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (ส.ส.ว.ท.) ได้คิดวิธีใหม่ ๆ ทางการเรียนรู้ด้วยตนเองหลายรูปแบบ และวิธีการสอนวิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์ขึ้น ทดลองและพัฒนาจนได้มาตรฐาน แล้วเผยแพร่ออกไป นวัตกรรมการศึกษาบางท่านหรือบางกลุ่ม อาจได้แก่ ผู้ที่ศึกษาวิธีการใหม่ ๆ มาจากการศึกษาเล่าเรียน หรือจากการอบรมแล้วนำมาเผยแพร่ หรือนำมาดัดแปลง ทดลองแล้วเผยแพร่ต่อไป บางท่านอาจเป็นครูอาจารย์ที่เชี่ยวชาญ มีหน้าที่การสอน อบรมเกี่ยวกับนวัตกรรมการศึกษาแก่นิสิตนักศึกษาอยู่แล้ว ก็สอนและอบรม และสนับสนุนให้มีการค้นคว้าวิจัยเพิ่มเติม หรือไม่ก็เป็นวิทยากรในเรื่องเหล่านี้ให้แก่ผู้อื่นที่กองการนำไปใช้ นวัตกรรมการศึกษาบางกลุ่ม อาจได้แก่ ผู้ที่ทำงานอยู่และได้คิดค้นวิธีการใหม่ ๆ จนกลายเป็นผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้น ๆ และพยายามเผยแพร่วิธีการใหม่ ๆ เหล่านั้น จากประสบการณ์ของตนต่อไป

ถ้าหากจะกล่าวรวม ๆ แล้ว นวัตกรรมการศึกษา มักจะเป็นผู้ที่ "คิด-รู้-เล่น" เกี่ยวกับเครื่องมือและวิธีการใหม่ ๆ ทางการศึกษา และพยายามเผยแพร่สิ่งใหม่ ๆ นั้นต่อไป แต่สิ่งที่น่าจะศึกษาให้ละเอียดในเรื่องนี้ก็คือ กลุ่มไหน หรือนวัตกรรมประเภทใดที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อการนำนวัตกรรมไปใช้มากที่สุด เพราะในการวางแผนเพื่อพัฒนา อิทธิพลทางค่านี้นี้จะสามารถทำได้ถูกจุดที่สุด

ผู้บริหาร การนำนวัตกรรมการศึกษาไปใช้จะต่อเนื่อง มันคงหรือไม่เพียงใดเรามักจะพบว่าส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับ "บารมี" ที่ได้รับจากผู้บริหารหน่วยงาน การศึกษาเริ่มตั้งแต่ความที่ท่านเหล่านั้น มีเจตคติที่ดีต่อนวัตกรรมการศึกษา ความเป็นผู้นำ หรือผู้บุกเบิก วางแผนการนำไปจนถึงการให้สนับสนุน และอิสระแก่ผู้ปฏิบัติ หรือแก่การทดลองอย่างเพียงพอและต่อเนื่อง เพราะมีเช่นนั้นแล้ว จะทำให้การปฏิบัติการใหม่ ๆ ต้องล้มลุกคลุกคลาน หรือล้มเหลวเสียกลางคัน

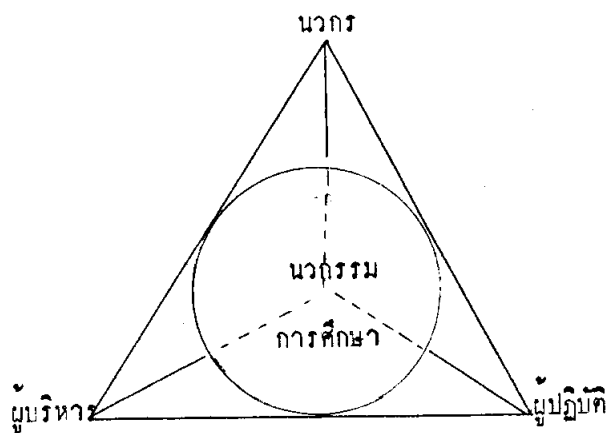
เมื่อเป็นเช่นนั้น เราจึงน่าจะให้ความสำคัญต่อคุณลักษณะทางผู้บริหาร ในฐานะตัวแปรเกี่ยวกับการยอมรับนวัตกรรมการศึกษาได้อีกทางหนึ่ง และในบรรดา

ตัวแปรเหล่านั้น ตัวแปรใดมีผลต่อการรอกงาม ในการนำนวัตกรรมการศึกษาไปใช้
มากน้อยอย่างไร

ผู้ปฏิบัติ นวัตกรรมการศึกษาจะมีผลต่อการศึกษาค้นคุณภาพ และ
การแก้ปัญหาเพียงใด หรือไม่นั้นต้องอาศัยว่ามีผู้ยอมรับ และนำเครื่องมือและวิธีการ
ใหม่ ๆ ทางการศึกษาเหล่านั้นไปใช้ ผู้ปฏิบัติในที่นี้ก็คือบุคคลที่เป็นผู้รับ ผู้ใช้ และ
ผู้สืบทอดความคิดและวิธีการใหม่ ๆ ที่นวัตกรรมและผู้บริหารเผยแพร่ และสนับสนุนให้
กระทำ

ที่ว่า มีสิ่งที่น่าสังเกตก็คือ ความคิด และวิธีปฏิบัติใหม่ ๆ ซึ่งถูก
ถ่ายทอดมาจากฝ่ายนวัตกรรมและผู้บริหารอย่างดีแล้ว กลับมาล้มเหลวตรงที่ผู้นำมาปฏิบัติ
หรือตรงผู้ใช้นี่เอง เพราะเหตุใด เพราะอาจมีตัวแปรเกี่ยวกับผู้ปฏิบัติหลายประการ
ซึ่งเรายังไม่ได้ศึกษากันอย่างแท้จริงโดยรวม หรือเป็นกรณี ๆ ไป ที่ส่งผลให้เป็น
เช่นนั้น เป็นต้นว่า เจตคติที่เขามีต่อการปฏิบัติ หรือวิธีการใหม่ ๆ นั้น ความตั้งใจ
และความสามารถที่เขามี ตลอดจน ความเข้าใจในนวัตกรรมการศึกษาอย่าง
แจ่มแจ้งของเขาด้วย

ความเป็นไปได้ ความมั่นคง และความต่อเนื่องของการยอมรับ และ
นำนวัตกรรมการศึกษาใด ๆ ไปใช้ น่าจะขึ้นอยู่กับวัฏจักรหรือปฏิสัมพันธ์ของ
"ทีมกระบวนการนวัตกรรม" ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มบุคคลสามฝ่ายที่ได้กล่าวมาแล้ว
และตัวแปรของแต่ละฝ่ายเหล่านั้น ดังแผนภาพต่อไปนี้



การเกิดขึ้น การเผยแพร่ และการยอมรับ อาจเริ่มจากนวัตกรรมการศึกษาไปยังผู้ปฏิบัติโดยตรง หรือผ่านไปทางผู้บริหาร จึงไปถึงผู้ปฏิบัติก็ได้ หรือผู้บริหารเป็นผู้ริเริ่ม และเป็นตัวกลางให้ผู้ปฏิบัติพบกับนวัตกรรมการศึกษา เพื่อก่อให้เกิดการนำเอาความคิดและวิธีการใหม่ ๆ ที่ต้องการมาใช้ก็ได้

ในเรื่องนี้ น่าจะเป็นสิ่งที่ควรจะค้นหาให้พบจากกรณีที่เกิดขึ้นทั้งหลายทางนวัตกรรมการศึกษาว่า วงจรใดที่มีผลทางบวกต่อการยอมรับนวัตกรรมการศึกษาที่ได้ผลและการค้นพบในเรื่องนี้ จะนำไปสู่การวางแผนที่เหมาะสมของการเผยแพร่ นวัตกรรมการศึกษาต่อไป

มีแง่คิดที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่ง เกี่ยวกับการขยายผลของการนำนวัตกรรมการศึกษาไปใช้ให้กว้างขวาง และต่อเนื่องซึ่งส่วนมากดูเหมือนว่า ไม่เป็นไปตามที่ต้องการ เช่น การอบรมวิธีการเขียนบทเรียนโปรแกรมให้แก่ครูของเขตการศึกษา บางวิชา บางระดับ โดยหวังว่า เมื่อเขียนบทเรียนเป็นแล้ว ครูเหล่านั้นคงจะผลิตบทเรียนโปรแกรมขึ้นใช้กันต่อไป หรือวิทยาลัยครู จัดการอบรมการสร้างชุดการเรียนวิชาต่าง ๆ แก่อาจารย์ที่สอนวิชาเหล่านั้น และหวังเช่นเดียวกัน แต่ปรากฏภายหลังว่า จากจำนวนผู้ที่เคยเข้ารับการอบรมไปแล้วทั้งหมด จะมีเพียงไม่กี่คนที่นำไปทำ และนำไปใช้ด้วยเหตุผลต่าง ๆ ของการหยุดชะงัก ทำให้น่าจะคิดว่า ผู้ผลิตกับผู้ใช้น่าจะเป็นคนละพวกกันมากกว่าเป็นคนกลุ่มเดียวกัน หรือคน ๆ เดียวกัน ผู้ใช้ซึ่งแน่ละ มีอยู่จำนวนมาก เป็นผู้ที่รอผลผลิตจากผู้ผลิต ดังนั้นผู้เข้ารับการอบรมเกี่ยวกับนวัตกรรมการศึกษาอย่างน้อยควรจะต้องสังกัดหน่วยงานผลิตและบริการ ซึ่งมีโครงการต่อเนื่องรองรับ หน่วยงานนี้อาจเป็นศูนย์ ซึ่งมีหน้าที่คิดทดลอง และผลิต ก่อนที่จะนำไปเผยแพร่แก่ผู้ใช้ ด้ยการอบรมวิธีการใช้นวัตกรรมการศึกษานั้นแก่เขา คั้งนั้น แทนที่ผู้ใช้จะเป็นผู้ผลิตและใช้นวัตกรรมการศึกษาเองซึ่งไม่น่าจะเป็นไปได้ ก็เป็นเพียงรับการถ่ายทอดคนนวัตกรมเพื่อใช้อย่างเดียวเท่านั้นก็พอแล้ว และคิดว่านี่เป็นวิธีทางของการแพร่ขยายที่ได้ผลกว่า สรุปแล้วก็คือเส้นทางหรือขั้นตอนของการเผยแพร่ และการดำเนินการแพร่ขยายการใช้นวัตกรรมการศึกษาให้ได้ผลนั้นต้องพิจารณาว่า ควรจะทำกับใครและอย่างไร จึงจะมีผลทาง

การปฏิบัติที่ต่อเนื่อง และกว้างขวาง

จากแง่คิดเกี่ยวกับนวัตกรรมการศึกษาที่ไต่กล่าวมาแล้วทั้งหมดข้างต้น ทั้งในด้านที่เกี่ยวกับการยอมรับ และระดับของการยอมรับก็ดี องค์ประกอบที่จะส่งผลต่อการยอมรับ หรือไม่ยอมรับก็ดี วัฏจักร หรือวงจรของกระบวนการนวัตกรรมการสอน การขยายผลในการใช้นวัตกรรมการศึกษาก็ดี จะเห็นว่ามีเครื่องชี้บ่งถึงความสำเร็จ หรือความล้มเหลวอยู่หลายประการ และดูเหมือนจะมองเห็นกันอยู่ แต่ถ้ามองการคำทอบที่แน่ชัดลงไปว่าความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการยอมรับ และการนำนวัตกรรมการศึกษาไปใช้ขึ้นอยู่กับตัวแปรใดมากน้อยอย่างไร แล้วกลับเห็นไม่ค่อยชัด คงจะต้องทำการศึกษาวิจัยกันให้ชัดแจ้งกันต่อไป ในประเด็นต่าง ๆ ที่กล่าวไว้ข้างต้น และหวังว่าถ้าทำ และทำได้สำเร็จ ผลของการค้นพบจะสามารถนำมาเป็นข้อมูลสำหรับการวางแผน ดำเนินการพัฒนางานด้านนวัตกรรมการศึกษาได้รัดกุม และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นกว่าที่เป็นมา และเป็นอยู่ในขณะนี้